

MIRKO TOMASOVIĆ (1938 – 2017)

IN MEMORIAM*

Često se u nas čuje kako u ovoj ili onoj struci jedan čovjek obavlja posao čitave institucije. Za Mirka Tomasovića moglo bi se bez pretjerivanja kazati da je u svojem plodnom životu obavio posao ne samo jedne nego nekoliko institucija. Nije riječ samo o broju naslova što ih je objavio nego i o mnogim drugim, često slabije vidljivim i nažalost lakše zaboravljivim prinosima i zaslugama. U šezdeset godina rada – prvi je tekst objavio 1957 – stvorio je golem auktorski i prijevodni opus, u kojem je obuhvatio brojne teme hrvatske književnosti, a hrvatskoj kulturi približio mnoga imena svjetske literature. Kad je 2008. godine izišao zbornik njemu u čast, *Poslanje filologa*, bibliografija njegovih radova brojila je 837 jedinica, pa bismo danas zasigurno mogli govoriti o blizu 900 tekstova.

U ovom času Tomasovićeve bibliografije broji 33 stručno-znanstvene knjige te 23 knjige prepjeva – a to je čitava jedna biblioteka od 56 naslova. Ne griješim kad kažem: »u ovom času«, jer taj će se broj povećati još jednom ili dvjema knjigama koje će izići postumno.

Brojevima ne možemo i ne trebamo umaknuti, no treba posvijestiti koliko se predana, neumorna, zaljubljena rada krije iza tih suhih podataka, čime je sve ispunjeno tih dugih šest radnih desetljeća. O dosezima toga rada na svoj način svjedoči čak 19 nagrada – ako sam dobro brojio – koje je primio za svoj rad. Među njima su dvije nagrade *Judita* DHK-a, dvije Nagrade Grada Omiša, Nagrada HAZU, Godišnja državna nagrada za znanost, dvije Nagrade »Iso Velikanović« – za životno djelo i godišnja nagrada za najbolji prijevod, talijanska »Nacionalna nagrada za prijevod« za 2012. godinu kojom ga je nagradilo talijansko Ministarstvo kulture zbog njegova prepjeva epa *Oslobođeni Jeruzalem* Torquata Tassa.

Vremenski obuhvat Tomasovićeve književnopovijesnog zanimanja seže od ranog humanizma i renesanse do dvadesetog stoljeća, a na njegovu znanstvenom zemljovidu uz središnje mjesto što ga zauzima hrvatska književnost ucrtana su

* Riječ na komemoraciji Mirku Tomasoviću (6. XI. 1938 – 7. V. 2017) održanoj u Zavodu HAZU u Splitu 20. VI. 2017. Govorili su Davorin Rudolf, Tonko Maroević i Bratislav Lučin.

područja gotovo svih romanskih literatura; uz književnopovijesne sinteze objavio je zaokružene književne portrete mnogih domaćih i stranih pisaca, interpretacije pojedinih djela; uz studije znanstvene naravi napisao je mnoštvo stručnih i popularnih članaka; niz rasprava posvetio je teoriji i povijesti prevođenja, versološkim analizama, leksičkim i stilskim mijenama hrvatskoga pjesništva. K tomu, uz znanstveno-stručni rad od mladih se dana sustavno bavio preprijevanjem stihova s francuskoga, talijanskog, španjolskog, portugalskog i provansalskog jezika, također u rasponu od srednjeg vijeka do suvremenoga doba.

*

Tomasovićeva profesionalna polazišta mogla bi se sažeti u binomima Marulić – Petrarca i Kombol – Hergešić. Od njih je polazio i dalje nadograđivao, širio svoje književnopovijesne teme, prepjevna posvajanja i traduktološke ekspertize, da bi im se periodično opet vraćao kao čvrstim uporištima, uzorima i idealnim precima.

Nije pretjerano reći da je u splitskom začinjavcu i humanistu pronašao paradigmu svega onoga što ga u literaturi zanima i što smatra važnim. O ustrajnosti proučavateljevoj svjedoči više od tri stotine bibliografskih jedinica posvećenih *temi Marulić*; među njima je osam knjiga o »ocu hrvatske književnosti«. Poticajnost pak Marulićeve opusa razvidna je iz činjenice što je na toj jednoj temi Tomasović mogao – i morao – primijeniti širok opseg svojih uistinu obuhvatnih interesa i kompetencija: od temeljne komparatističke spremne, preko kroatističke, romanističke i petrarkološke upućenosti do traduktološke pronicavosti i esejističkog nerva. Započevši od proučavanja Marulićeve prijevodnog opusa, ubrzo se zaputio u poticajno, a tada slabo istraženo područje recepcije njegovih djela u Europi (izdanja, prijevodi, čitatelji, cenzura), pri čemu je s jednakim marom upoznao domaću javnost s otkrićima svojih kolega i sam ih obogaćivao vlastitim analitičkim spoznajama i komparatističkim uvidima. Marulićev opus nije samo afirmirao kao iznimnu književnopovijesnu činjenicu nego je trajno ukazivao na književnoestetsku, umjetničku vrijednost Marulićeve baštine, napose njegovih hrvatskih stihova. Činio je to s jasnom argumentacijom, na temelju meritorna uvida u opuse domaćih i inozemnih suvremenika, ne zapadajući u pretjeranu glorifikaciju, ali barem jednako tako ne dopuštajući ni ignoriranje, zanemarivanje, podcjenjivanje. Uz amblematsku *Juditu* i nezaobilaznu *Davidijadu* našao se ponukanim dati priloge valorizaciji nekih dotad slabije zapaženih Splićaninovih pjesmotvora, u prvom redu *Suzane* i pjesme *Svarh muke Isukrstove* (ovu potonju žanrovski je identificirao kao treću Marulićevu biblijsku poemu na hrvatskom).

U gotovo pola stoljeća svojega marulološkog staža ispisao je Mirko Tomasović tisuće stranica studija, rasprava, članaka, osvrti, prikaza, pa i polemičkih reakcija o Maruliću i zbog Marulića; priredio je (sam ili u suradnji) nekoliko izdanja njegovih djela; u dva navrata zaokružio je svoje i tuđe spoznaje u te-

meljnim monografskim sintezama (1989, 1999). Presudno je utjecao na to da se marulologija profilira kao posebna grana kroatistike, ne samo pišući o Maruliću nego i potičući druge da se njime bave, nastojeći oko organiziranja maruloloških skupova u zemlji i inozemstvu. Već je rečeno, ali vrijedi podsjetiti: ako je Marko Marulić otac hrvatske književnosti, Mirko je Tomasović – po točnom zapažanju kolege Darka Novakovića – otac hrvatske marulologije. Svi ti ozbiljni poslovi nikad nisu omeli njegovu spremnost da akribično, ali i s puno duha, bilježi u medijima, napokon i u jedinstvenu *Marulićevu ljetopisu*, sve novosti o tom – hrvatskom piscu svjetskoga glasa, kako ga je volio nazivati ponavljajući kvalifikaciju svojega profesora Ive Hergešića.

Od samoga početka bio je članom uredništva edicije *Sabrana djela Marka Marulića*, spremno je uložio svoje znanje, organizacijsko iskustvo i elan u manifestaciju Marulićevi dani, od prvoga broja bio je član uredništva i redoviti prinosnik u godišnjaku *Colloquia Maruliana*. S osobitom zahvalnošću i poštovanjem ističem – i u ime Književnoga kruga Split i u svoje osobno – kako je upravo na njegov poticaj u Splitu utemeljen *Marulianum*, centar za proučavanje Marka Marulića i njegova humanističkoga kruga pri Književnom krugu Split. Bio je neumorni poticatelj brojnih projekata, suradnik u našim edicijama, trajni zagovornik i podupiratelj našega rada.

Splitska je adresa Tomasoviću bila bliska i zavičajno, i biografski, i profesionalno. I nije nipošto riječ samo o Maruliću, nego o nizu članaka, rasprava, izbora iz djela, pa i pobudnih i organizacijskih djelatnosti, vezanih za imena kao što su Bernardin Splićanin, Jerolim Kavanjin, Mihovil Pavlinović, Božo Lovrić, Vinko Lozovina, Ante Tresić Pavičić, Vladimir Nazor, Milan Begović. Bio je stalni suradnik časopisa *Mogućnosti*, nije zapostavio ni *Čakavsku rič*, rado se odazvao pozivu na suradnji u *Adriasi* splitskog Zavoda HAZU. U Književnom krugu Split objavio je osam znanstveno-stručnih i prepjevnih knjiga.

Kao poticatelj i organizator skupova u zemlji i inozemstvu Mirko Tomasović ostavio je možda manje vidljiv, ali ne manje važan trag: od Marulićevih dana u Splitu (od 1991. nadalje), preko skupova o Tresiću Pavičiću (1993), Begoviću i Tonču Petrasovu Maroviću (1996), dubrovačkoga skupa *Tasso i Hrvati* (1995), simpozijâ u Rimu, Milanu, Padovi, pa do onoga posvećenog Petrarci u Splitu (2004), bio je *spiritus movens*, postojani sudionik i dragocjeni savjetnik u pripremama i provedbi složenih međunarodnih znanstvenih zbivanja. Napose valja podsjetiti da je 1998. zamislio, pokrenuo i niz godina vodio skupove naslovljene *Komparativna povijest hrvatske književnosti* koji se u suradnji s matičnim mu Odsjekom za komparativnu književnost Filozofskoga fakulteta u Zagrebu i dalje odvijaju u sklopu Knjige Mediterana u Splitu.

Splitska spona bila je dio zavičajnog nagnuća, koje ga je uvijek vodilo prostorima rodniha Kučića, Cetine, Omiša, obiteljskom krugu i uspomena. Sasvim u skladu sa svojim životnim *credom*, to je nagnuće posvjedočilo ne samo riječju nego i djelom: odazivao se *Zovu rodniha ognjišta*, pa je bio suradnik u istoimenom

listu župe sv. Luke u Kučićima; iz zaborava je vratio, objavio i revalorizirao opus pjesnika i kulturnog djelatnika, Omišanina i prezimenjaka Jakova Tomasovića. Ta spona s domaćim podnebljem očituje se, uostalom, i u nimalo slučajnoj odluci da rukopise, osim u metropoli, objavljuje i kod nakladnika u Splitu, Omišu, Sinju, Dubrovniku. I posljednja knjiga koju je objavio za života izišla je u Splitu, pod naslovom koji danas poprima dodatne simbolične konotacije: *Hrvat u Empireju*.

*

O ostalim temama njegova opusa moguće je u ovoj prigodu dati samo nekoliko natuknica: Mirku Tomasoviću valja zahvaliti niz spoznaja o hrvatskom petrarkizmu, ne samo kao ključnom književnom pravcu unutar renesansnog pjesnikovanja nego i kao o fenomenu dugog trajanja; iz njegova pera izišao je prvi eminentno književopovijesni i komparatistički utemeljen opis hrvatskoga romantizma; Tomasoviću zahvaljujemo reafirmaciju niza književnih imena kao što su Ante Tresić Pavičić, Vinko Nikolić, Lavoslav Vukelić, Ana Vidović, itd. Augusta Šenou s pravom je isticao kao hrvatskoga Waltera Scotta i hrvatskoga Victora Hugoa, pokazavši kako je Šenoa – kojeg je dosjetljivo nazvao *perpetuus Augustus* – u hrvatskoj književnosti obavio ulogu nekoliko klasika istodobno. Napokon, u nizu opsežnih studija odupro se davnim i novijim pokušajima deokroati-zacije, provincijalizacije, fragmentacije i minorizacije hrvatske književne baštine, borio se protiv raznih prekomorskih i prekoriječnih prisvajanja, prešućivanja i zamučivanja književnih i kulturnih pojmova i identiteta – uvijek argumentirano, po potrebi i polemično; napokon, viteški je branio kolege i kolegice kad su bili tvorno, pa i besprizorno napadani. Odluka da se na podcjenjivačke pristupe, pa i politička presezanja odgovara argumentima struke, da se to čini smirenim i suverenim raskrivanjem netočnosti i podastiranjem činjenica – sve to ukazuje na još jedno svojstvo Tomasovićeve rada: na visoku razinu njegova znanstvenog etosa.

*

O prepjevnoj dionici opusa neka bude dovoljno kazati da obaseže – prema vrlo nepreciznu brojenju – kakvih sedamdesetak tisuća prepjevanih stihova, od kojih samo na velike epove Tassa i Camōesa otpada oko 24 000 stihova. Jezici s kojih je prevodio bili su francuski, talijanski, španjolski portugalski, provansalski. Auktore gotovo i nema smisla nabrajati: Dante, Petrarca, Tasso, Hugo, Lamartine, De Vigny, Baudelaire, Verlaine, Tirso de Molina, Camões, Pessoa... Visoku razinu prepjevnog i versifikacijskog umijeća dopunjavao je sustavnom i kritičkom refleksijom o tuđem i vlastitom prepjevnom poslu, dajući velike prinose povijesti, teoriji i kritici prevođenja, tj. traduktologiji. Svojim prepjevima na velika je vrata uveo u hrvatsku kulturu portugalskog i svjetskog klasika Fernanda Pessou, preko njega

pak i portugalsku književnost uopće; napisao je prvi pregled povijesti portugalske književnosti u nas i bitno pridonio uspostavi Katedre za luzitanistiku u Zagrebu.

U svemu čime se bavio, kroatistici, komparatistici, marulologiji, traduktologiji, Tomasović je stvorio čitavu školu – učenike, nasljednike i nastavljače. A to nije samo teško – to je u nas i rijetko. Jedna od važnih, nesvakidašnjih odlika, ne samo profesionalnih nego i ljudskih, bila je njegova briga za mlade kolegice i kolege, za one koji tek ulaze u struku: poticao ih je, hrabrio, svjetovao u prvim koracima, vodio na prve njihove znanstvene skupove. Podrška je bila i u tome što je u bezbroj navrata, hitro i *sua sponte*, napisao stručni osvrt, »prikaz«, nove knjige mlađih kolega, učenika bilo svojih, bilo tuđih; pozorniji promatrač mogao je, osim toga, zapaziti kako je vrijedne priloge mladih uvijek rado citirao u svojim tekstovima, promičući i na taj način njihov ulazak u znanstvenu zajednicu. O uzvraćenom prijateljstvu i poštovanju kolega svih naraštaja rječito svjedoči spomenuti zbornik *Poslanje filologa*, objavljen o 70. rođendanu Mirka Tomasovića: u njemu je na više od 900 stranica sabrano 50 priloga suradnika iz zemlje i inozemstva.

Valja barem spomenuti, iako je nije lako opisati, Tomasovićevu vedrinu i duhovitost, ugladenost i galantnost u svakodnevnim situacijama. Trebalo je sjediti s njim ne samo za radnim stolom kakva simpozija nego i u slobodnim trenucima, naći se s njime u šetnji, ili za ručkom ili večerom, pa da se doživi zadivljujuća gama kozerske elegancije, uljudna ophođenja, duhovitosti, sve do nestašne zai-granosti. Nije ovdje mjesto anegdotama, ali svi koji su ga poznavali pamtit će ga i po tim putositnicama.

Osobna sjećanja pomalo preuzimaju mjesto protokolarnim obvezama. Mirko je – dopustite mi da ga dalje zovem onako kako sam ga oslovljavao niz desetljeća – jedna od ključnih osoba profesionalne formacije mnogih iz moje generacije, pa i onih koji su od mene znatno mlađi. S dubokom zahvalnošću spominjem da mu i sam dugujem prve impulse pri ulasku u struku, prvi poziv na sudjelovanje na znanstvenom skupu, iskazano povjerenje i razumijevanje, pobude osobne i profesionalne naravi – prema prigodi poticajne (*Ako misliš da nešto treba uraditi, uradi to sam, a ne čekaj da drugi to urade!*), prema prigodi prijekorne (*Kad ćeš više doktorirati?!*). Od njega sam naučio kako plivati kroz organizacijske i simpozij-ske Scile i Haribde, kako se urednički nositi s kašnjenjem tuđih tekstova (nisam, doduše, nikad naučio njegovo umijeće da sam nikad ne kasni s vlastitim).

Teško je shvatiti da se neću s njime uskoro ponovno čuti telefonom ili susresti u Zagrebu, da neću od njega čuti prijateljski savjet, pohvalu, pa i pokudu, doznati o stručnim, književnopovijesnim temama ili o aktulanostima sadašnjice nešto što je meni promaknulo, a njemu nije. Mirko je još uvijek tu, i ja te razgovore i te susrete u sebi prosljeđujem jer ih ne mogu i ne znam prekinuti.

Ima u *Božanstvenoj komediji*, tom spjevu o susretima, jedno mjesto koje mi ovih dana stalno dolazi u pamet. Riječ je o ulomku u kojem Dante i njegov vodič Vergilije susreću rimskoga pjesnika Stacija, dubokog štovatelja Vergilijeva pjesništva. Shvativši iz Danteova miga da je taj koji stoji pred njim upravo njegov

veliki uzor, Stacije hoće kleknuti i zagrliti Vergiliju noge, no ovaj ga opominje da su obojica samo sjene. Na to, riječima koje mi danas posebno odjekuju u sjećanju, Stacije uzvraća Vergiliju:

Or puoi la quantitate
comprender de l'amor ch'a te mi scalda,
quand'io dismento nostra vanitate,
trattando l'ombre come cosa salda.

Ili, u prepjevu Mihovila Kombola:

Sad možeš shvatit lako
kako mi srce ljubav k tebi žari,
kad prazni lik naš smetnuh s uma tako
da, držah, sjene opipne su stvari.

Bratislav Lučin